

Jubileji

Jurij Perovšek – šestdesetletnik

Pred mnogimi leti, kar nekaj desetletij je že od tedaj, ko sva s kolegom in dobrim prijateljem Jurijem Perovškom – med prijatelji in znanci je Jure – začela na Inštitutu za novejšo zgodovino (takrat še Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) s prvimi koraki raziskovanja novejšje zgodovine – po Karlu Mayu bi se reklo, da sva bila greenhorna ali zelenca – mi je neki (takrat za naju z Juretom) »stari« zgodovinopisni maček dal napotek, kako se lotiti pisanja prispevka, če ne veš, kako. Napotek je bil: »Uporabi citat!« In tako bom sedaj uporabil navedbo oz. misel, ki jo je zapisal jubilent v enem od podobnih jubilejnih člankov, ki jih je precej

napisal. Takrat je izrazil začudenje, zdelo se mu je neverjetno, da je moral vzeti v roko pero, da kaj napiše ob šestdesetletnici kolega Mirka Stiplovška. Tudi meni se sedaj zdi nekoliko neverjetno, da je prišel trenutek, ko je šestdesetletnico dočakal Jure Perovšek in pišem ob njegovem jubileju. In to domala iz enakega razloga, kot se je on čudil, ko je pisal ob takšni obletnici profesorja Stiplovška, bi lahko pokazal začudenje tudi sam. Razlog za to je »svežine polna življenjska podoba« jubilanta in njegova še vedno mladostna življenjska moč. To je mogoče upravičeno reči za Jurija Perovška. Bolj kot to dejstvo pa je zame neverjetno, kako je čas, ki ga delavno, raziskovalno, preživljava z jubilentom, minil tako hitro. Čas je resda hitro, skorajda neopazno minil, vendar so v njem ostale sledi – boljše rezultati dela, kot smo nekoč rekli – s področja raziskovanja novejšje zgodovine, ki ga je opravil jubilent dr. Jurij Perovšek. V vsem tem sorazmerno dolgem času je namreč postal eden tistih zgodovinarjev, ki oblikujejo podobo in značaj slovenskega zgodovinopisja.

Rodil se je 8. maja 1954 v Ljubljani, kjer je rad živel do nedavnega. Bil je »otrok« središča Ljubljane, stanovanjskega bloka, ki so ga ljudje poimenovali Kozolec, na kar je bil vedno zelo ponosen. V tem mestu je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo in filozofsko fakulteto. Diplomiral je leta 1978 iz zgodovine in sociologije. Po diplomi se je za kratek čas, le za dober mesec, zaposlil kot strokovni sodelavec v takratni vodilni družbenopolitični organizaciji, a ga je kmalu premagala sla po raziskovanju novejšje zgodovine. Raziskovanje preteklosti mu je postalo življenjski cilj. Zaposlil se je na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zapisal se je raziskovanju zgodovine obdobja med svetovnima vojnama, čeprav bi pričakovali, da se bo glede na družinsko poreklo spoprijel z dobo »partizanstva«. Oče France je bil znani slovenski partizan in politični delavec, zelo mlad je uspešno vodil Poverjenišvo pokrajinskega

narodnoosvobodilnega odbora za Primorsko oziroma za cono B Julijske krajine, mati Alenka Benko pa je bila med vojno pomembna aktivistka osvobodilnega gibanja v Ljubljani. Vsekakor ga je družinska tradicija določila za »partizanstvo«, nanj je bil zelo navezan. Profesor dr. Janko Pleterski, vodilni zgodovinar za vprašanja naroda in njegovih pravic ter možnosti pri nas, je vplival na Juretovo preučevanje t. i. nacionalnega vprašanja, kot so ga razumeli in razreševali komunisti z upoštevanjem načela pravice do samoodločbe narodov. Pod mentorstvom profesorja Pleterskega je napisal diplomsko nalogo o vprašanju slovenskega separatizma in centralizma v avstrijski socialni demokraciji in Jugoslovanski socialdemokratski stranki (objavljano v Prispvkih za zgodovino delavskega gibanja leta 1984). To ga je usmerilo, da je »ugriznil« v to tematiko. Takrat je prevladovalo mnenje, da je nacionalno vprašanje pri nas rešeno ustrezno in »za večno«, in da je dokaj abstrakten politični in politološki pojem. Kmalu pa je postal eno ključnih vprašanj in bistveno sredstvo možnosti slovenske politične in nacionalne emancipacije – oz. natančneje – uveljavitve slovenskega položaja in vloge v političnem življenju jugoslovanske države. Jurij Perovšek je prek tega načela in svojega zgodovinskega preučevanja »vstopil« v zgodovino pisje kot zgodovinar »nacionalnega vprašanja«.

Če izhajamo iz tega dejstva, je zgodovino pisno delovanje dr. Perovška mogoče opredeliti s tremi bistvenimi prvini: samoodločba, nacionalna emancipacija, državnost. V teh okvirih je potekalo raziskovalno in publicistično delo Jurija Perovška in poteka še vedno.

Iz načelnega obravnavanja samoodločbe pri slovenskih in jugoslovanskih komunistih, kar so skušali ti uveljaviti v politični praksi, sprva predvsem pri sebi, v lastni strankarski organizaciji, je napisal obsežno in vsebinsko polno razpravo glede pogledov slovenskih komunistov na vprašanje makedonskega naroda v letu 1923, ko je potekala v okviru jugoslovanske komunistične stranke obširna razprava znotraj stranke v zvezi s priznanjem narodov in opustitve unitarističnega pogleda na jugoslovanski narod (enačen z »nacijo« oz. je bil to pogled na državni narod) – objavljano v Prispvkih za zgodovino delavskega gibanja 1978/79. Razprava je Perovška postavila med pomembnejše (sicer dokaj maloštevilne) jugoslovanske zgodovino pisne strokovnjake o nacionalnem vprašanju. Kasneje je pisal še o pogledih slovenskih revolucionarno usmerjenih marksistov, krajše komunistov, na črnogorsko vprašanje v tem za KSJ odločilnem letu 1923 (objavljeno v Prispvkih za novejšo zgodovino 1996) ter glede etnične posebnosti Muslimanov v tej znotrajstrankarski razpravi v letu 1923 (objavljeno v Prispvkih za novejšo zgodovino leta 2001). O razpravi o nacionalnem vprašanju v letu 1923 v KSJ je napisal še nekaj daljših znanstvenih člankov, predvsem pa je bil gonilna sila in dejansko glavni ustvarjalec (zbral, uredil in napisal je opombe, da so ti nekoliko teoretično pisani in danes »arhaični« teksti razumljivi) izdaje virov o razpravi v zvezi z nacionalnim vprašanjem v KSJ v letu 1923. Razprava je v knjižni obliki izšla leta 1990 s podnaslovom Dokumenti o oblikovanju federativnega nacionalnega programa KPJ. Vsekakor je s tem Perovšek v veliki meri – poleg Janka Pleterskega – ne le v slovenskem, marveč tudi v vsem jugoslovanskem zgodovino pisju postavil razpravo v premislek komunistični stranki in njenemu vrhu. Pisal je o

nacionalnem vprašanju, priznavanju narodov in o samoodločbi narodov in postavil tovrstno tematiko v zgodovinski spomin. Povedati velja, da je v tej razpravi imel od slovenskih komunistov veliko povedati Dragotin Gustinčič kot aktivni »udeleženec« te razprave oz. polemičnega pisanja o razumevanju naroda in njegovih pravic. Ta je tudi eden od osrednjih osebnosti v Perovškovem obsežnem članku »Slovenski komunisti in nacionalno vprašanje v tridesetih letih« (objavljeno v Prispevkih za novejšo zgodovino 2010, in v knjigi Jurij Perovšek, Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941, Ljubljana 2012, v kateri je zbral svoje poglobitve članke o pogledih komunistov na nacionalno vprašanje v času med svetovnjima vojnama), v katerem je predstavil bistvene poglede slovenskih komunistov na nacionalno vprašanje, ki je postalo zanje vodilna politična misel in praksa. V tem prispevku Perovšek obravnava tako Gustinčiča kot Kardelja in razjasni »dilemo« glede avtorstva Kardeljevega dela, ki ga je izdal leta 1939 pod psevdonimom Sperans, to je Razvoj slovenskega nacionalnega vprašanja. Z zgodovinopisno analizo in tudi kritično je pojasnil, da gre pri očitkih, da je Kardeljevo delo dejansko Gustinčičevo, za zlonamerno, politikantsko natolcevanje. S tem obsežnim člankom je Perovšek v veliki meri zaokrožil svoj raziskovalni opus glede nacionalnega vprašanja, kot so ga razumeli in uveljavljali komunisti na Slovenskem in tudi v jugoslovanski državi.

Kljub velikemu zanimanju in odnosu do nacionalnega vprašanja ter samoodločbe narodov, kot so to razumeli komunisti, pa je veliko več raziskovalne pozornosti namenil slovenski narodni emancipaciji oz. uveljavitvi Slovencev kot naroda v lastni državnosti, tj. v politični in upravni tvorbi, v kateri bi Slovenci našli svojo nacionalno svobodo in imeli v njej svojo oblast ter svoj položaj ter vpliv. To so dosegli s samoodločbo, kakršno je svetu v začetku leta 1918 predstavil predsednik ZDA Wilson, ko so Slovenci konec oktobra istega leta (skupaj s Hrvati in Srbi iz Avstro-ogrske) presekali državnoopravne odnose (vezi, pretirano vzneseno bi lahko rekli okove) s habsburško dinastijo in njeno državo. Jurija Perovška sta to zgodovinsko dogajanje in proces ustvarjanja državnosti prevzela in napisal je obsežno zgodovinopisno študijo o tem oz. o Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je sicer živela le dober mesec v novembru 1918, a predstavlja prvi izraz slovenske državnosti. S to temo je leta 1984 magistriral na ljubljanski filozofski fakulteti; študija je objavljena pod naslovom Slovenska osamosvojitev v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, Ljubljana 1998. Nasploh je o tej državni tvorbi, ki so si jo Slovenci za dober mesec delili z drugimi habsburškimi Jugoslovani, napisal vrsto tehtnih člankov in utemeljil njen zgodovinski pomen na zgodovinopisni način. Tako je predstavil njeno ustavnost, npr. vprašanje slovenskega parlamenta v letu 1918, njen mednarodno politični položaj, njene gospodarske možnosti. O tej temi oz. zgodovinskem dogajanju, ki ga je dejansko uvedel v slovensko zgodovinopisje (gre namreč za nekoliko drugačno izhodišče oz. »prijem«, kot se je razpadanja avstro-ogrske in nastanka jugoslovanske države lotil v svojem delu Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo Janko Pleterski, saj je Perovšek dal velik poudarek slovenski državnosti v okviru enomesečne Države SHS v novembru 1918) in s tem v slovensko »zgodovinsko vedenje ter zavedanje« državnost, ki so si jo delili novembra 1918 Slovenci s

Hrvati in Srbi, in je pomenila prvi državnopravni izraz jugoslovanske ideje. Država SHS je dobila dejansko s Perovškovo raziskavo (z njegovim »odkritjem«) študijo in mnoge članke, ki so nastali in bili objavljeni o tem »zgodovinskem pojavu«, svojo zgodovinsko vlogo in položaj v slovenski zgodovini. Pred tem je bila vse to bolj epizoda, s Perovškom pa je postala eden od pglavitnih izrazov slovenske samoodločbe v 20. stoletju in pomemben člen v slovenski državnosti, ki se je oblikovala in zaživela v tem stoletju, ki se je začela prav z Državo SHS.

Poseben sklop v zgodovinopisni ustvarjalnosti Jurija Perovška so njegove obravnave slovenske politične zgodovine med svetovnima vojnoma. Dr. Jurij Perovšek je v bistvu zgodovinar političnega življenja, politike obdobja med svetovnima vojnoma, tj. prve Jugoslavije; ob tem pa napravi le nekaj »izletov« v čas pred njo. Je izrazit politični zgodovinar časa prve jugoslovanske države, Kraljevine SHS/Jugoslavije, ki preučuje politično dogajanje, ustvarjalce ali povzročitelje le-tega, in njihovo idejnost. Vse njegovo resnično veliko delo, ki ga je opravil, to izkazuje in potrjuje.

»Naravni« nasledek zanimanja za Državo SHS kot načina slovenske samoodločbe v letu 1918, ki pa je svoj konec doživela z združitvijo s Kraljevino Srbijo in nastankom Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, je Perovškovo zanimanje za enega od slovenskih političnih in svetovno nazorskih taborov, ki so bistveno botrovali temu zgodovinskemu dogajanju. Na »zedinitev«, kakršna je bila, so namreč bistveno vplivali slovenski liberalci, ki so zastopali idejo ene države z enim jugoslovanskim narodom, z eno kraljevo dinastijo. Drugi veliki sklop raziskovalnega zanimanja dr. Jurija Perovška so zato postali slovenski liberalci oz. naprednjaki, kot so se sami radi označevali, da so s tem poudarjali, da niso konservativni tako kot njihovi »večni« politični nasprotniki iz katoliškega političnega tabora. Liberalci, ki so imeli sicer vidno zgodovinsko vlogo v slovenski politični zgodovini od konca 19. stoletja dalje, ne pa pomembne, takšne, kot so si jo v političnem življenju želeli, in so zato tudi postali »jugoslovenarji«, integralisti oz. poenotovalci, unitaristi in centralisti, v nasprotju z avtonomistično opredeljenimi klerikalci. To so postali, ker se z njihovo zgodovinsko vlogo, njihovo politiko zlasti glede zanikanja slovenske narodne individualnosti ni strinjal in je v njej videl nasprotje svojim pogledom na položaj in vlogo Slovencev v zgodovinskem dogajanju 20. stoletja in tudi sedaj. Lahko bi rekli, da se je Jure liberalcev lotil, da jih predstavi v vsem njihovem blišču in bedi. Tako kot se je on spoprijel z njihovo idejnostjo, zlasti glede naroda, in z njihovim političnim delovanjem, se ni pred Perovškom v slovenskem zgodovinopisju spoprijel do sedaj še nihče. Vsekakor so slovenski liberalci, »jugoslovanski nacionalisti« in nosilci jugoslovanskega unitarizma v slovenski politiki njegova »ljubezen«, čeprav idejnosti zlasti zaradi njihovega odnosa do slovenstva, z njimi nikakor ne deli. Je kritičen, a objektivni ocenjevalec slovenskih liberalcev in njihove politike. V svojem opisovanju le-te izhaja iz zgodovinskih dejstev, ki jih kot raziskovalec najde, opredeli in upošteva.

Slovenskih liberalcev se je lotil v svoji doktorski disertaciji Slovenski liberalni tabor in nacionalno vprašanje v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki jo je zagovarjal na ljubljanski filozofski fakulteti leta 1993. V knjižni obliki je izšla leta 1996 pod naslovom Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberal-

nega tabora v letih 1918–1929. O liberalcih je napisal številne članke, ki so objavljene v domačih in tujih znanstvenih revijah. Politiko liberalcev kot »jugoslovenarjev« je predstavil v številnih znanstvenih člankih – o tem je bera njegovih del največja –, in v dveh knjigah, v katerih je poglobitve in zgodovinsko ter zgodovinopisno odločujoče zapise glede slovenskega liberalizma in njegovega odnosa do naroda in države združil v smiselno celoto (Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja, Ljubljana 2005; O demokraciji in jugoslovanstvu : slovenski liberalizem v Kraljevini SHS/Jugoslaviji, Ljubljana 2013), in jih izdal v zbirki Razpoznavanja=Recognitiones, ki jo izdaja Inštitut za novejšo zgodovino. Poleg tega je v tej zbirki izdal še zapise o slovenskih izkušnjah s Kraljevino SHS/Jugoslavijo v času med obema vojnama s pomenljivim naslovom V zaželjeni deželi, kar je navedba iz članka, ki ga je napisal oktobra 1918 eden od takratnih prvakov katoliške politične stranke, tedaj že močno ostareli politik Fran Šuklje, ko je predstavil svoje poglede in poglede SLS na jugoslovansko državo v okviru uresničitve ideje »trializma«, kot so si jo predstavljali slovenski klerikalci (V zaželjeni deželi – slovenske izkušnje s Kraljevino SHS/Jugoslavijo: 1918–1941, Ljubljana 2009) in v njej spregovoril tudi o mitu in resničnosti jugoslovanske države. Prispevek o tem »stalno prisotnem«, največkrat spolitiziranem in ideološko čustvenem vprašanju je začel z navedbo proračunske debate Antona Korošca v Narodni skupščini februarja 1926, ko je označil jugoslovansko državo: »Srbi vladajo, Hrvati govorijo, mi (mišljeni so Slovenci – op. Z. Č.) plačujemo«. Nedvomno v veliki meri točna ocena jugoslovanske države, in to ne le tiste pred drugo svetovno vojno, ampak v velik meri tudi tiste po drugi svetovni vojni. Morda ni bila jugoslovanska država, v katero so stopili Slovenci po svoji volji (po volji svoje politike ali natančneje politikov) prav takšna, kot so si jo predstavljali kot »zaželeno deželo«, je pa bila tista, v kateri so po mnenju Perovška Slovenci dosegli napredek, in je bila v njej »oblikovana dovolj čvrsta narodno emancipacijska osnova, s katero so lahko Slovenci obenem z dejanji dokazano narodnoosvobodilno voljo in vojaško sposobnostjo v drugi svetovni vojni začeli živeti naslednjo jugoslovansko izkušnjo«.

Ti zapisi niso le posebnega pomena za predstavitev zgodovine Slovencev v prvi jugoslovanski državi, pomen ima za zgodovinopisje, saj se lahko na osnovi izvornih idejnih in organizacijskih pogledov seznanimo s pogledi in načrti, kot so jih predstavile politične stranke v svojih strankarskih programih v času t. i. vidovdanskega parlamentarizma. Ta se je sicer izkazal kot tisti, ki je zaradi svoje neučinkovitosti in nenehnih političnih kriz povzročil, da se je parlamentarizem končal in je kralj uvedel svojo osebno diktaturo. To si je najbrž želel uveljaviti bolj ali manj že ob nastanku jugoslovanske države. Kakšni so bili načelni, formalni in dejanski pogledi slovenskih političnih strank v dvajsetih letih, ko so se te »spopadale« na bolj ali manj pravih parlamentarnih volitvah s pridihom demokratičnosti, torej kakšni so bili programi, je dr. Jurij Perovšek objavil v izdaji zgodovinskih virov Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929), Ljubljana 1998, ki je izšla v zbirki Viri (št. 13) Arhivskega društva Slovenije. Objavil je programe političnih strank, ki so od leta 1918 do 1929 delovale na Slovenskem, napisal

obsežne opombe, uvodno študijo in življenjepis takratnih politikov, bolj znanih in pomembnih, in tudi tistih, ki so bili v politiki bolj (takrat in sedaj) neznani, in jih tako »približal« vsem, ki jih politična zgodovina zanima. Vsem, ki se profesionalno ali kako drugače ukvarjajo z zgodovino, zlasti s politično, obdobja med svetovnima vojnama, je s tem, ko je zbral strankarske programe, zelo koristil.

Jurij Perovšek je med slovenskimi zgodovinarji vsekakor »specialist« za politično zgodovino s poudarkom na strankarstvu v dobi med svetovnima vojnama, in to ne le liberalcev, ki so sicer v njegovih raziskavah in člankih največkrat obravnavani. Njegovo veliko poznavanje političnih strank, njihovih politikov in politike nasploh je mogoče spoznati in uporabiti v Enciklopediji Slovenije, za katero je napisal večje število (58) obsežnih in vsebinsko bogatih gesel, zlasti iz strankarske zgodovine obdobja, ki ga raziskuje, in o dogodkih, ki so označili slovensko zgodovino in razvoj v tem obdobju. Poleg sodelovanja v tem pomembnem »nacionalnem projektu« je kratke, jedrnat, a vsebinsko oz. informativne članke (43) o političnem dogajanju v prvi jugoslovanski državi v času t. i. vidovdanske demokracije napisal tudi za Slovensko kroniko XX. stoletja (izdala Nova revija, več izdaj, prva 1995); bil je tudi urednik za to obdobje in je tako vsebinsko oblikoval to knjigo.

Veliko delo je opravil kot avtor in kot član uredniškega odbora v monumentalnem delu (tako po obsegu kot po vsebini, saj gre za pomemben znanstveni dosežek z domala trajno vrednostjo) Inštituta za novejšo zgodovino in Mladinske knjige kot založnika – Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992 (Ljubljana 2005). Dejansko je oblikoval vsebino in opravil (skupaj z dr. Ervinom Dolencem) uredniško delo tistega, kar sodi v politično zgodovino, kar je bil velik del v prikazu dobe prve Jugoslavije. Predvsem pa je pomemben njegov avtorski prispevek v tem delu.

Kot urednik, kar je pomenilo tudi kot zbiralec in urejevalec gradiva, pisec opomb in predvsem kot avtor uvodne študije, je oblikoval knjigo Josipa Rusa Pričevanja in spomini: o sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji (1989), v kateri je zbrano gradivo iz delovanja tega pomembnega Sokola in enega od vodilnih v vodstvu Osvobodilne fronte (do začetka leta 1943 formalno predsedujoči Izvršnemu odboru OF). Poleg tistega, kar govori o OF, je pomembno v zbranim in objavljenem Rusovem gradivu tisto, kar govori o sokolstvu, vključno s »filozofijo« telesne kulture, kot so jo razumeli Sokoli in Josip Rus.

Glede na to, da je Jurij Perovšek med svojimi kolegi glede na vpise v sistem Cobiss, ki meri količino delavnosti raziskovalcev, med tistimi, ki se lahko pohvalijo z največjim številom »notiranih« del (v začetku junija 2014 jih je bilo 641), je težko predstaviti vse ali vsak prispevek posebej. Brez dvoma gre za zgodovinarja z veliko energije, predvsem pa delovnih sposobnosti in želje po raziskovanju in predstavljanju tega, kar je odkril. Da gre za raziskovalca, ki je dal slovenskemu zgodovinopisju velik prispevek in je dosegal na področju zgodovinopisja pomembne dosežke, so spoznali tudi na prelomu tisočletja v vrhu slovenske znanosti in mu za monografijo Liberalizem in vprašanja slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929 podelili Zoisovo priznanje za pomembne znanstvene dosežke na po-

dročju zgodovino pisja. V obrazložitvi je med drugim poudarjeno tudi, da je knjiga »napisana v prepričljivem znanstvenem slogu in v lepem slovenskem jeziku«.

To, da mu je mar za jezik in stil, je ena od odlik kolega Jureta. Za kakšen izraz oz. »formulacijo«, kot rad imenuje miselni in jezikovni sklop, je kot perfekcionista po značaju pripravljen razmišljati in iskati tako dolgo, dokler ni povsem zadovoljen z zapisano mislijo ali besedo. Ta značilnost je najbrž neposredno povezana z dejstvom, da je Jure tudi pesnik, ali je vsaj bil v svojih mladih letih, ko je spadal v krog nadobudnih pesnikov, ki jih je mogoče označiti za avantgardiste, zbirali pa so se okoli revij Problemi, Literatura (bil je celo član uredniškega odbora 1973–1974), Mlada pota, Mladina. Njegove pesmi so uvrščene v veliko antologijo slovenskega avantgardnega pesništva Fantasma epoché : poezija in/kot igra: slovenska avantgardna poezija 1965–1983 (Koper 2011). Na prelomu tisočletja pa je izšla samostojna pesniška zbirka njegovih »mladostnih« pesmi pod naslovom Plemstvo. Malokateri slovenski zgodovinar, sam se ne spomnim nobenega, se lahko pohvali s tem, da je pesnik z izdano pesniško zbirko. Da, Jure je med zgodovinarji pesnik (kar se v njegovem zgodovino pisnem delu sicer ne opazi), in med pesniki zgodovinar. Med slovenskimi zgodovinarji je med redkimi, ki imajo v svoji bibliografiji (v Cobissu) vpis v rubriko »Umetniški sestavek«. Pesništvo pri njem je najbrž vsaj malo povezano z njegovim navdušenjem nad znanstveno fantastiko kot literarno in filmsko zvrstjo. Poleg tega pa ga zanimata tudi mistika in okultnost. Vsekakor čudna kombinacija »zemeljskega« zgodovinarja, ki je v svojem zgodovinarskem delu strog in natančen, nemalokrat celo pretirano pikolovski, in »nebesnega« ljubitelja nadnaravnega in težko pojasnljivega. Ta njegova »drugost« pa se pri njegovem zgodovino pisnem delu nikakor ne pozna. To je stvarno in trdno glede »dokazov«. Sam je večkrat rekel, da je treba biti pri zgodovino pisnem delu »nemški«, s čimer je želel povedati, da je treba biti dosleden, v navajanju točen, tako kot so Nemci natančni npr. pri izdelavi avtomobilov. Takšen je njegov značaj!

Z »nemškim načinom« dela v zgodovino pisju, kar mu je glede na njegov značaj perfekcionista všeč, se je seznanil na dveh študijskih izpopolnjevanjih na nemških univerzah; v letih 1988–1989 na Institutu für europäische Geschichte v Mainzu in leta 1995 na študiju v okviru Deutscher Akademischer Austauschdienst. Plod prvega obiska nemške zgodovinarske institucije sta članka o Schulze-Delitzsčevih združno gospodarskih doktrinah kot liberalnemu odgovoru na socialna vprašanja v 19. stoletju in prilagoditev zamisli tega nemškega ekonomista, politika in socialnega reformista ter organizatorja kreditnega združništva na Slovenskem v letih 1872–1895 (oboje objavljeno v Prispevki za novejšo zgodovino, 1997, 1998). S tem je dal Perovšek pomemben prispevek k utemeljitvi ekonomske in socialne misli liberalizma, o čemer v slovenskem zgodovino pisju ni bilo ničesar napisanega.

Svoje veliko vedenje o času med svetovnima vojnama in takratnih političnih razmerah je nekaj časa, pravzaprav kratek čas, dajal študentom na zgodovinskem oddelku ljubljanske filozofske fakultete in na zgodovinskem oddelku mariborske pedagoške oz. filozofske fakultete. Bil pa je aktiven tudi v slovenskem zgodovinarskem stanovskem društvu, Zvezi zgodovinskih društev Slovenije. Leta nazaj je bil njegov blagajnik in je »trpel« ob vodenju financ, za kar si je vzel mnogo časa, da je vse

»štimalo«, v letih 2000–2002 pa je bil predsednik ZZDS. Uspešen! V tem času, leta 2001, je zasnoval in v veliki meri sam tudi organizacijsko izvedel dve odmevni zgodovinarski zborovanji, vezani na obletnice v tistem letu – šestdesetletnica začetka druge svetovne vojne pri nas in desetletnica osamosvojitve Slovenije. Obe sta bili uspešni in referati, kasneje objavljeni kot članki, so precej obogatili naše vedenje o dogajanju v letih, ki so bila predmet znanstvenega srečanja. Poleg tega je bil Jurij Perovšek vedno vpet v družbeno dogajanje, že v času socializma kot tudi kasneje. V letih 2002–2006 je vodil upravni odbor Inštituta za novejšo zgodovino, od leta 1999 pa je vodja enega od dveh raziskovalnih programov tega inštituta, in sicer tistega, ki obravnava politični zgodovinski razvoj. Kot vodja je bil tako uspešen, bolje bi bilo reči, da so bili uspešni raziskovalci njegove skupine, ki jih je dobro vodil in »razgibal«, da ga je pohvalila s pohvalami skopa agencija, ki vodi oz. oblikuje slovensko znanost.

Jure Perovšek je sicer rojen Ljubljčan, otrok »asfalta« in kotalk (o tem, če je, in koliko je kotalkal, sicer ne vem, ker o tem nisva nikoli razpravljala, sva pa o marsičem drugem), ki pa ima neznansko rad naravo. Dokler je živel v Ljubljani, ko pa si je ustvaril družino in je postal oče sina Florjana, se je iz Ljubljane odselil na slovensko podeželje – če bi mu omenil to možnost pred desetletjem ali kaj več, bi se zgrozil in zatrdil, da bo ostal v »svojem« Kozolcu in v svoji »krajevni skupnosti« – in zaživel sorazmerno daleč od prestolnice, je bil sprehajalec, pohodnik, ki je pred tem vsak dan napravil svojo »ruto« skozi Tivoli in prek Rožnika. Odmerjenih je imel osem kilometrov, ki jih je opravil ne glede na vreme. Seveda je tudi navdušen planinec. Rad je obiskoval Storžič, kamor je zvalil na hiter, utrujajoč pohod kar nekaj zgodovinarskih kolegov. Mene ni prepričal, da bi šel! Najbrž ne bi zdržal njegovega tempa, kajti kot je »zagrizen« kot zgodovinar, je takšen tudi kot pohodnik in planinec. Nepopustljiv!

Prispevek dr. Jurija Perovška slovenskemu in širšemu zgodovinopisju je velik. Vedenje o slovenski novejši zgodovini je namreč bistveno razširil v okviru svojih treh temeljnih problemskih sklopov: o pogledih na nacionalno vprašanje slovenskih komunistov med svetovnim vojnama, zlasti v letu 1923, ki je bilo za komuniste in njihove poglede na nacionalno vprašanje prelomno, o slovenski državnosti, izraženi v Državi SHS, kot v razčlembi prve slovenske samoodločbe v 20. stoletju, ter o slovenskem liberalizmu in njihovih pogledih ter politiki glede slovenskega narodnega vprašanja, ki je samostojno slovenstvo zanikalo. Vztrajal bo pri raziskovanju teh treh v njegovem delu osrednjih problemskih sklopov in še obogatil slovensko zgodovinopisje in zgodovino z novimi spoznanji in pogledi na čas prve polovice 20. stoletja.

Vsekakor je ob koncu tega zapisa ob življenjskem jubileju Jureta Perovška mogoče uporabiti še en citat iz spisa, napisanega ob podobni priložnosti, napisal ga je Ervin Dolenc ob šestdesetletnici Janka Prunka, namreč »leta tečejo, tudi Juriju Perovšku, pa čeprav to mnogi težko opazimo«. Dopolnil je šestdeset let! Zaželeli mu jih moramo še mnogo, in naj bodo srečna, polna uspehov, zlasti delovnih, in predvsem naj bodo zdrava. Ob šestih križih lahko omenimo tudi zdravje, mar ne?

Zdenko Čepič